

Передмова

Перед вами одинадцять видань «Історії Америки», покращена редакція підручника, знаного своїм захопливим викладом історії американського досвіду. Впродовж останніх тридцяти років я намагався створити цікаву книжку про політичні й економічні звершення, орієнтовану на розгортання основних подій, якій колоритні персонажі надають життєвості, а збалансований аналіз і зображення соціального тла – інформативності. Завдяки дотриманню цих класичних засад, а ще зручному формату і доступній ціні, «Історія Америки» стала одним із найпопулярніших і найшанованіших підручників у своїй галузі.

Одинадцять видань містить важливі зміни, спрямовані на те, щоб полегшити викладання матеріалу та зробити текст простішим для навчання. Наскрізною темою нового видання є важливість імміграції в історії Америки. З 1776 року Сполучені Штати прийняли більше переселенців і представників більшої кількості народів, ніж будь-яка інша країна у світі. Гостинно вітаючи новоприбулих, Америка збагачує свою економіку, урізноманітнює населення і культуру, а також засвідчує привабливість демократії, спрямованої на рівність можливостей і рівноправність. Письменниця Вівіан Горнік, що походить із сім'ї євреїв-іммігрантів з Росії, захоплено відгукується про етнічну мозаїку нью-йоркського передмістя, де протікало її дитинство: «Інакшість» італійців, ірландців або євреїв поміж нас додавала речам перчинки та цікавості, відчуття чіткості, захопливої експресії, якої на позір боялися, але таємно вітали». Утім, часом ця політика «відкритих дверей» призводила до напруги, критики, упереджень і навіть насильства. Давні та ниніш-

ні противники імміграції скаржаться на відкритість кордонів і сумніваються у спроможності країни слугувати світовим «плавильним казаном». Зміни ставлення і політики щодо імміграції засвідчують тривання суперечок про її переваги. Імміграція досі є однією з найцінованіших, але водночас найбільш спірних цінностей нації, а отже заслуговує на особливу увагу в підручниках і навчальних аудиторіях.

Загальний підручник з історії неодмінно має висвітлювати основні політичні, конституційні, дипломатичні, економічні та соціальні зміни, проте так само важливо передати, як пересічні люди давали собі раду зі щоденними клопатами – житлом, роботою, харчуванням, відпочинком, релігією, розвагами, та винятковими викликами – економічними кризами, війнами, расовою несправедливістю.

У цьому новому виданні я додатково збагатив політичний наратив соціальними, культурними та історичними аспектами. Текст було доповнено такими основними новими темами:

- **Розділ 1** «Зіткнення культур»: наголос на тезі президента Джона Кеннеді про те, що Сполучені Штати – це «країна іммігрантів», новий погляд на діяльність Христофора Колумба як колоніального губернатора, капітана корабля і работорговця.
- **Розділ 2** «Англійські колонії»: розширене висвітлення низки чинників, що спонукали європейців перебиратися до американських колоній, новий опис різноманітних долів британських засуджених злочинців й інших проти волі відісланих до Америки осіб і досвіду договірних невольників, а також детальніша розповідь про вождя Повгата-

на і його реакцію на англійських колоністів, які мали намір «підкорити мій народ».

- **Розділ 3** «Життя в колоніях»: нові дані про натовізм і ксенофобські настрої щодо німецьких іммігрантів в американських колоніях, зокрема антиіммігрантські зауваження Бенджаміна Франкліна в Пенсильванії; а також опис долі іммігранток, які працювали на текстильних фабриках Вірджинії.
- **Розділ 4** «Від колоній до штатів»: нова оцінка невеличкого, але виразного потоку іммігрантів з Франції до Північної Америки у період до 1750 року; новий акцент на стрімкому зростанні імміграції й імпорту рабів після Франко-індіанської війни; нові погляди на перші битви Революції.
- **Розділ 5** «Американська революція (1776–1783)»: додатковий аналіз системи рабської праці під час Війни за незалежність, дискримінаційного правового статусу афроамериканців і характеристики британцями американських колоній як «землі вільних і землі рабів». Тут також йдеться про Томаса Джеремаю, південнокаролінського «човняра», якого представники колоніальної влади стратили за те, що він повідомив чорношкірим рабам, що британські солдати прийдуть і «допоможуть бідним неграм». А ще розділ містить нову світлину, на якій зображено вільних чорношкірих солдатів, що брали участь у Революції.
- **Розділ 6** «Зміцнення нової нації»: ширше обговорення делегатів Конституційного конвенту та їх причетності до рабства; дебати щодо імміграції у новій державі, новий погляд на долю Александра Гамільтона як іммігранта в США. Додано нові фотографії єдиних Правил натуралізації від 1790 року, письменниці з Півдня Елізи Йонг Вілкінсон і борчині за права жінок Джудіт Сарджент Мюррей.
- **Розділ 7** «Ранній період республіки (1800–1815)»: розширено розповідь про експедицію Льюїса і Кларка, стратегічне значення купівлі Луїзіани та спадок Англо-американської війни (1812–1815). Детальніше йдеться про твори Томаса Джефферсона на тему раси та відверто описано його сексуальний зв'язок з рабинею Сарою Гемінгс; вміщено нові світлини долара з Сакаджавеєю та антиджефферсонівської каритатури.
- **Розділ 8** «Становлення ринкової економіки (1815–1850)»: новий аналіз антикатолицьких й антиірландських настроїв у першій половині XIX сторіччя, зміни динаміки серед іммігрантів різних національностей і викликів, що поставали перед робітниками-іммігрантами за спроб утворити спілки. Було додано нові фотографії символів організованої праці та ірландської імміграції.
- **Розділ 9** «Націоналізм і сегментованість (1815–1828)»: нова оцінка постатей Джона Квінсі Адамса і Генрі Клея.
- **Розділ 10** «Джексонівська доба (1828–1840)»: розширено огляд політики з виселення індіанців Ендрю Джексона, Закону про депозити та розподіл, Циркуляра про металеві гроші та справи Петті Ітон, зокрема й образу її головної фігурантки.
- **Розділ 11** «Південь, рабовласництво і король Бавовник (1800–1860)»: акцентовано зміну співвідношення між рабською й іммігрантською працею на Старому Півдні, додано нові деталі про сексуальне насильство щодо рабинь у работортівлі в Новому Орлеані й інших регіонах і вміщено нову фотографію, що зображає життєствердність афроамериканської релігії.
- **Розділ 12** «Релігія, романтизм і реформи (1800–1860)»: новий аналіз релігійного пробудження, мормонізму і трансценденталізму, більше уваги приділено трансценденталістові Генрі Девіду Торо і християнському ревайвалісту Пітеру Картрайту. У цьому розділі також йдеться про поступ у рухові за права жінок і перехід від градуалізму до аболіціонізму серед противників рабовласництва.
- **Розділ 13** «Експансія на Захід (1830–1848)»: новий біографічний нарис про Джона А. Саттера, швейцарського поселенця, який заснував у Каліфорнії колонію європейських емігрантів і створив у глушині імперію, орієнтовану на золоту лихоманку. Додано інформацію про ірландських і німецьких іммігрантів у Батальйоні св. Патрика в мексиканському війську. У цьому розділі також показано розвиток після Техаської революції Келгунової ідеології, ґрунтованої на перегонах, а ще він містить нове фото загону Доннера.
- **Розділ 14** «Насування грози (1848–1860)»: глибше розглянуто наслідки золотої лихоманки в Каліфорнії для корінних американців, додано біографічні дані про президентів Джеймса Б'юкенена й Авраама Лінкольна, детальніше зображено дебати Лінкольна з Дагласом.
- **Розділ 15** «Війна Союзу (1861–1865)»: показано істотну участь іммігрантів у Громадянській війні, додано біографічний нарис і фото рядового Лаенса Вейкмена – молодій жінки, що видавала

себе за чоловіка, щоб мати змогу воювати у лавах армії Союзу. Також цей розділ містить новий матеріал про повстання афроамериканців на Півдні.

- **Розділ 16** «Епоха Реконструкції (1865–1877)»: пояснено зміни в імміграційній політиці в контексті Закону про натуралізацію від 1870 року; запропоновано новий підхід до політики щодо індіанців, Реконструкції під орудою Конгресу і спадку Реконструкції.
- **Розділ 17** «Підприємництво і трудові ресурси в Індустріальну добу (1860–1900)»: додаткові дані про іммігранток, внесок винахідників, як-от іммігранта з Хорватії Ніколи Тесли, проаналізовано зв'язок між імміграцією (зокрема з Китаю) та залізничним бумом початку 1860-х років. Глибше розглянуто іммігрантів і поселенський рух, діяльність організаторів профспілок (як-от Юджина Дебса) і страйкарів на текстильних фабриках і заводах.
- **Розділ 18** «Новий Південь і Новий Захід (1865–1900)»: розширено дані про поширення інституційної расової сегрегації і виникнення на Півдні тютюнової промисловості після Громадянської війни.
- **Розділ 19** «Політична безвихідь і селянські заворушення»: нові світлини Чарльза Гіто, який убив президента Джеймса Гарфілда, і безробітних страйкарів з Армії Коксі, що брали участь у марші на знак протесту проти кризи кінця XIX сторіччя.
- **Розділ 20** «У пошуках Американської імперії (1865–1913)»: розширено інформацію та вміщено нові фотографії про імміграцію з Японії до США.
- **Розділ 21** «Ера прогресивізму (1890–1920)»: глибше обговорення руху соціального християнства і руху за право голосу для жінок, додано біографічні матеріали про президентів Тафта, Рузвельта і Вілсона, зроблено додатковий акцент на расових упередженнях Вілсонової адміністрації.
- **Розділ 22** «Америка та Перша світова війна (1914–1920)»: розширено інформацію про іммігрантів, зокрема американця італійського походження Тоні Монанко, який брав участь у Першій світовій війні; нове висвітлення того, як Вудро Вілсон переслідував іммігрантів, які ширили отруту зрадництва під час війни; зв'язки нативізму з расизмом і євгенікою; розширено огляд рейдів Палмера.
- **Розділ 23** «Зіткнення культур (1920–1929)»: новий аналіз емансипації, сексуальної революції, концепції нової жінки; нове висвітлення по-

статі Альберта Айнштейна, наукових досягнень і впливу радіо; додатково розглянуто Ернеста Гемінгвея і «втрачене покоління».

- **Розділ 24** «Реакційні двадцяті»: глибший аналіз реакційного консерватизму й обмежувальної імміграційної політики; додаткова інформація про відродження Ку-клукс-клану, «Сухий закон», прогресивний расовий підхід і фінансову та соціальну політику президента Герберта Гувера. Вміщено нові ілюстрації зі зображенням Закону Джонсона-Ріда, Гуверового гасла «Усміхайтеся» і маршу «Бонусної армії».
- **Розділ 25** «Новий курс (1933–1939)»: розширено інформацію про наслідки Нового курсу для жінок і корінних американців; новий матеріал про стосунки президента Франкліна Делано Рузвельта з його дружиною Елеонорою Рузвельт.
- **Розділ 26** «Друга світова війна»: детальніше висвітлення соціальних і расових упереджень проти афроамериканців й американців японського походження; новий аналіз ходу набору до війська після нападу на Перл-Гарбор; нові світлини Арденнської операції та А. Філіпа Рендольфа.
- **Розділ 27** «Холодна війна і «Справедливий курс» Трумена (1945–1952)»: аналіз Закону про імміграцію і національність (Маккеррена-Волтера) від 1952 року в контексті Червоної загрози та маккартизму.
- **Розділ 28** «Америка у 1950-х роках»: висвітлено виникнення «автомобільної культури», розширено аналіз комуністичної політики Куби, детальніше розглянуто інцидент з Елізабет Екфорд, ученицею, яка спробувала увійти в приміщення школи міста Літл-Рок в Арканзасі після скасування сегрегації.
- **Розділ 29** «Нові рубежі й Велике суспільство (1960–1968)»: нове висвітлення Закону про імміграцію і національність від 1965 року, Закону Лоґана щодо комунікації з іноземними урядами і діяльності Роберта Кеннеді на посту генерального прокурора США. Також вміщено інформацію про роботу активісток Одрі Лорд і Анджели Девіс, які були причетними до діяльності партії Чорних пантер.
- **Розділ 30** «Бунт і реакція (1960-ті й 1970-ті)»: додаткові дані про заснування Профспілки сільськогосподарських працівників і діяльність Долорес Уерти та Сезара Чавеса, зокрема про 25-денне голодування Чавеса 1968 року та революційні перемовини щодо прав робітників із власниками

виноградників у 1970-х роках. Також висвітлено діяльність однієї з організаторок феміністичного руху, засновниці журналу «Ms.» Глорії Стайнем і боротьбу професора клінічної психології Тімоті Лірі за можливість використовувати психоделічні препарати в терапії.

- **Розділ 31** «Відродження консерватизму (1977–1990)»: розширено інформацію про адміністрацію Картера, проаналізовано Закон про імміграцію від 1990 року, запропоновано новий погляд на президентство Джорджа Г. В. Буша.
- **Розділ 32** «Америка у XXI столітті (1993 – наш час)»: фотографії та висвітлення руху «Black Lives Matter» («Життя темношкірих важливі»), виборів 2016 року і руху «Me Too» («Я теж»). Новий аналіз діяльності Трампа на посту президен-

та, зокрема його намагань обмежити імміграцію та пересування (заборона на в'їзд, розділення сімей, посилена охорона кордонів); запропонованої заборони трансгендерним особам служити у війську; призначень до Верховного суду.

До того ж я долучив свіжі міркування з нещодавніх впливових книжок і статей на численні важливі теми. Хоч яка історія вас цікавить – політична, соціальна, культура або економічна – ви знайдете собі новий матеріал для роздумів і обговорення з вашими студентами.

А щоб зробити викладання на основі нового видання ще ефективнішим і простішим, ми інтегрували ефект занурення завдяки інноваційній педагогіці та цифровим ресурсам.

Подяки

Над цим одинадцятим виданням «Історії Америки» працювала ціла команда фахівців. Низка викладачів, які стали спеціалістами з викладання вступного оглядового курсу, допомогли створити банк тестів, ресурси для викладача й інтерактивні медіа:

Девід Кемерон, Коледж Лоун-Стар –
Юніверситі-Парк
Браян Сервантез, Коледж округу Таррант –
Північно-західний кампус
Манар Елхалді, Університет Центральної Флориди
Крістіна Голд, Коледж Ель-Каміно
Маріеллен Гарман, Коледж Північно-
центрального Міссурі
Девід Марсіч, Ком'юніті-коледж Джерманна
Ліз Намікас, Ком'юніті-коледж Батон-Руж
Метью Зембо, Ком'юніті-коледж Гадсон-Веллі

Цей проект привабив виняткову кількість надзвичайно якісних рецензій від педагогів. На книжку та супровідні медійні компоненти неабиякий вплив справили пропозиції таких фахівців:

Мілан Андреевич, Коледж Айві-Тек – Саут-Бенд
Керол Белк, незалежний шкільний округ
Сан-Антоніо
Ейпріл Бірчфілд, Технічний ком'юніті-коледж
Ешвілл-Банкомб
Говард Боднер, Ком'юніті-коледж Г'юстон
Метт Brent, Ком'юніті-коледж Раппагеннок
Шерон Дж. Бернгам, Ком'юніті-коледж
ім. Джона Тайлера
Майкл Коллінз, Університет штату Техас

Скотт Кук, Ком'юніті-коледж та коледж
штату ім. Мотлова
Керрі Костон, Коледж ім. Блінна
Ніколас П. Кокс, Університет громади Г'юстона
Тайлер Креддок, Ком'юніті-коледж
ім. Дж. Саржента Рейнолдса
Карл Е. Крісман, Валенсійський коледж
Стівен К. Девіс, Університет штату Техас
Френк Де Ла О, Мідлендський коледж
Джим Дадло, Брукгейвенський коледж
Роберт Глен Фіндлі, Одеський коледж
Чед Герік, Молодший коледж округу Джонс
Крістофер Гердес, Коледж Лоун-Стар –
Кінгвуденд-Сай Феар
Марк С. Голдмен, Ком'юніті-коледж Таллагассі
Еббі Грабб, Коледж Сан-Хасінто –
Південний кампус
Деветія Гіллорі, Коледж Лоун-Стар – Норт-Гарріс
Дженніфер Гет, Коледж округу Таррант –
Південний кампус
Джастін Гогґард, Коледж Три-Риверс
Ендрю Г. Голлінґер, Коледж округу Таррант
Девід П. Гопкінс-молодший, Мідлендський коледж
Джастін Гортон, Ком'юніті-коледж
ім. Томаса Нельсона
Тереза Р. Ях, Ком'юніті-коледж Г'юстона
Роберт Джейсон Келлі, Ком'юніті-коледж Голмс
Ланг Дженніфер, Ком'юніті-коледж Дельгадо
Ніна Мак'юн, Ком'юніті-коледж Батон-Руж
Річард Рендалл Мур, Метрополітан
ком'юніті-коледж

Кен С. Мюллер, Коледж Айві-Тек – Лафаетт
Ліз Намікас, Університет штату Колорадо – Глобал
Брайс Е. Олів'є, Коледж Темпл
Кендіс Пулковскі, Інститути мистецтва
Шейн Пур'їр, Коледж Лоун-Стар – центри
Грінспойнт і Вікторі
Кері Робертс, Університет Ліберті
Джон Шмітц, Коммюніті-коледж Північної
Кароліни – Еннендейл
Грег Шілі, Університет Вісконсина–Медисона
Томас Саммергілл, Університет штату Мічиган
Скотт М. Вільямс, Коледж Везерфорд
Крістофор Томас, Коммюніті-коледж
ім. Дж. Сарджента Рейнолдса
Лора Матисек Вуд, Коледж округу Таррант –
Південно-західний кампус
Кристал Р. М. Райт, Коледж Південно-
центрального Техасу.

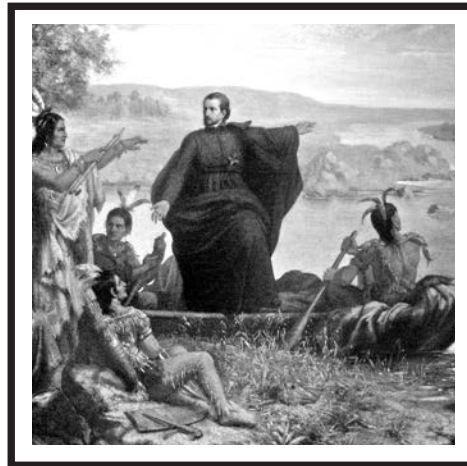
Як завжди, мої колеги у «W. W. Norton» ділилися зі мною своїми фаховими знаннями та практичними навичками, допомагаючи зберігати рівновагу, попри жорсткі терміни, зокрема дякую Джону Дербіну, Меліссі Еткін, Лілі Геллман, Карсону Расселу, Сарі Роуз Акіліні, Бену Рейнолдсу, Сарі Енґленд Бартлі, Гоуп Гуделл Міллер, Тревісу Карру і Марн Еванс. А ще – Джиму Стюарту, терплячому другу й уважному редакторові, завдяки якому мені вдалося приборкати мою багатослівність.

І нарешті, я присвятив одинадцяте видання «Історії Америки» Джорджеві Б. Тіндаллу. Моєму другові та співавтору, який аж до відходу у засвіти 2006 року ділився зі мною своєю мудрістю, знаннями, дотепами та гумором. Попри те, що в цій книжці збереглося небагато Тіндаллових слів, але її сторінки й досі пройнято його духом.

ІСТОРІЯ АМЕРИКИ

ЧАСТИНА ПЕРША

НЕ ТАКИЙ УЖЕ Й «НОВИЙ» СВІТ

Історія сповнена іронії. Талан і випадок – несподівані та незаплановані трапунки – часто впливають на перебіг подій більше, ніж наміри. Задовго – за тисячі років – до того, як Христофорові Колумбу поталанило переплисти Карибське море в пошуках західного шляху до Індії (тієї, що в Азії), корінні народи, що їх він хибно нарік «індіанцями», вже заселили та трансформували землі Західної півкулі (звані тепер Америками – Північною, Центральною і Південною). Отож «Новий Світ» був новим лише для європейців, які наприкінці XV сторіччя почали досліджувати, завойовувати та визискувати цей регіон.

З часом у корінних американських народів розвинулися сотні напрочуд різноманітних соціальних систем. Деякі з них ґрунтувалися на землеробстві, інші ж зосереджувалися на торгівлі чи завоюваннях. Багато корінних американців були здоровішими, краще харчувались і жили довше, ніж європейці, але зіткнення європейського і корінного американського суспільств призвело до визискування, інфі-

кування, поневолення, вимушеного переселення і винищення американських індіанців.

Проте традиційні оповіді про вторгнення та загарбання надміру спрощено висвітлюють складний процес взаємодії індіанців, європейців й африканців у XVI і XVII сторіччях. Корінні американці були не просто пасивними жертвами європейської могуті, вони також виступали торговими партнерами та військовими союзниками прибульців з того боку Атлантики. Тубільці стали сусідами та радниками, новонаверненими вірянами та люблячими чоловіками й дружинами. А отже, брали активну участь у творенні нового суспільства, відомого як Америка.

Європейські колоністи, які ризикували життям, щоб оселитися в Західній півкулі, також були різними. Вони походили з Іспанії, Португалії, Франції, Британських островів, Нідерландів (Голландії), Скандинавії, Італії та німецьких держав (Німеччина об'єдналася в одну країну аж у середині XIX століття). Об'єднувало поселенців переконання у вищості християнства та нижчості інших народів і культур.

На складну, часто виснажливу трансатлантичну подорож європейців надихало різноманіття спонук. Були поміж колоністів шукачі багатств, ласі до золота, срібла та спецій. Були також ревні християни, які прагнули створити Царство Боже в Новому Світі. Були й авантюристи, злочинці, боржники, слуги, безземельні селяни, політичні чи релігійні вигнанці. Більшість просто шукала можливостей для кращого життя. Один пенсильванський поселенець зауважив, що «всякий бідняк може отримати тут утричі більшу платню за свою працю, ніж в Англії».

Однак навіть за допомогою такої заробітної платні не вдавалося привабити достатньої кількості робітників для колоніальних економік, що стрімко зростали, тому на початку XVII століття для задоволення своїх потреб у робочій силі європейці звернулися до Африки. Починаючи з 1503 року, європейські країни (зокрема Португалія й Іспанія) почали транспортувати в Америку африканських невольників. Упродовж XVI сторіччя рабів доправляли у порти від Чилі на півдні до Канади на півночі. Згодом до експлуатації африканців доєдналися англійці та голландці. Мало хто з європейців у колоніальну епоху вбачав якусь суперечність між надією на свободу в Америці та расовим рабством.

Мішанина людей, культур, рослин, тварин, мікробів і хвороб з Африки, Європи та Західної півкулі стала джерелом своєїрідної життєвої сили та різнома-

нітності американського колоніального суспільства. Вселюдське ж прагнення до кращого життя надало Америці драматизму та породило конфлікти.

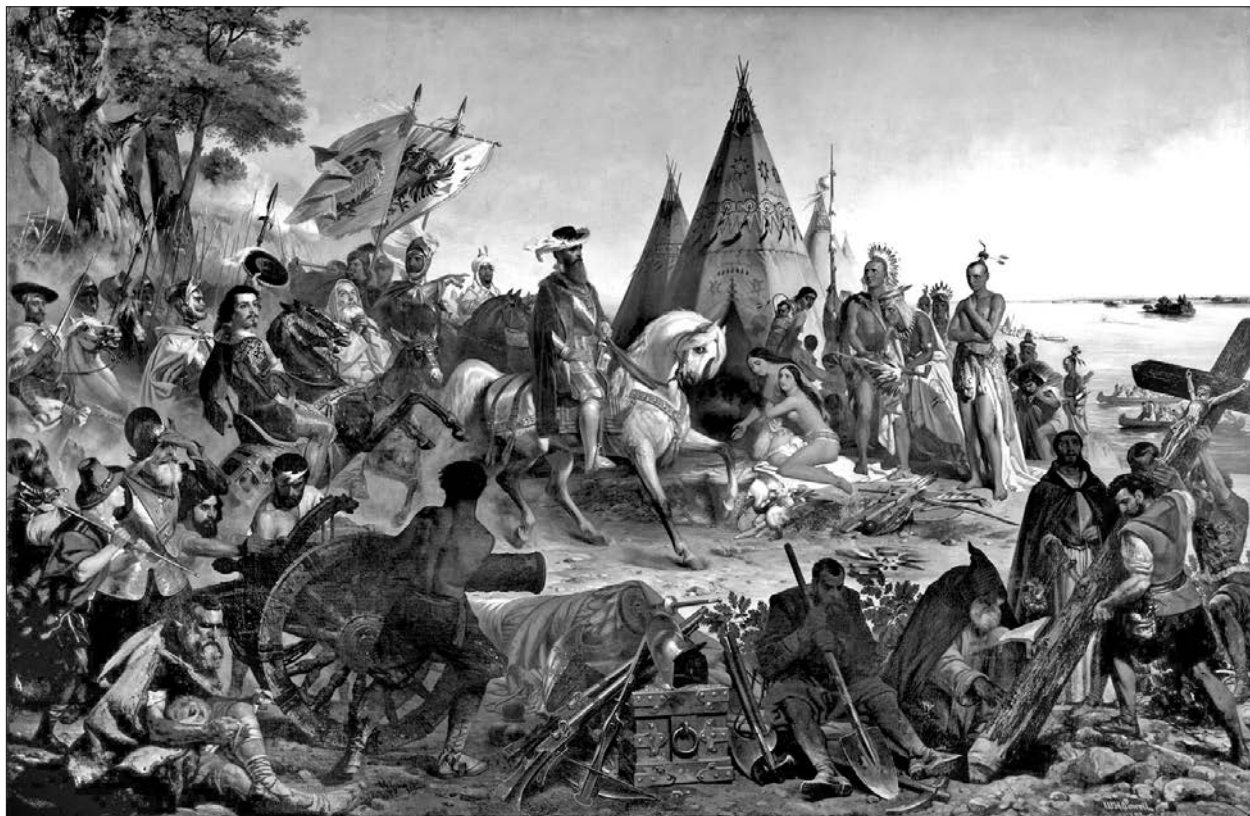
Європейці мимоволі привезли в Америку низку інфекційних захворювань, які обернуться катастрофою для корінних народів, що не мали до них вродженого імунітету. Від європейських хвороб зрештою загинуло аж 90 відсотків американських індіанців. У відносних цифрах це, мабуть, найгірший показник смертності за всю історію людства.

Тим часом через запеклі протистояння між іспанцями, французами, англійцями та голландцями в Європі та в усьому світі спалахували війни, які вимагали чималих витрат. Європейські монархи насилу давали раду з управлінням часто норовливими колоніями, які, як виявилось, відігравали вирішальну роль у їхніх частих війнах.

Чимало колоністів привезли з собою в Америку запекле прагнення незалежності, тож опиралися втручання уряду в їхні справи. Один британський чиновник у Північній Кароліні повідомляв, що поселенці не знають «ні закону, ні порядку. Нахабство тут сягає такої міри, що його неможливо стерпіти».

Колоністи та їхні британські правителі підтримували сякі-такі партнерські відносини. Однак коли в середині XVIII століття представники королівської влади посилили контроль, вони наразилися на опір, який переріс у революцію.

1 Зіткнення культур

Іспанський конкістадор і дослідник Ернандо де Сото на картині «Відкриття Міссісіпі» (1848–1853 рр.) Вільяма Г. Пауелла у ротунді Капітолія (м. Вашингтон).

Америка народилася з талої криги. Десятки тисяч років тому, протягом тривалого періоду, званого як льодовикова ера, величезні, близько двох миль завтовшки льодовики просувалися на південь від Полярного кола на маківці земної кулі. Своєю колосальною потугою вони чавили пагорби, змінювали плин річок, зішкрібали увесь ґрунт на своєму шляху.

Зрештою велетенські крижані щити вкрили більшу частину Північної Америки – теперішні Канаду, Аляску, Верхній Середній Захід, Нову Англію, Монтану та Вашингтон. Згодом клімат континенту почав теплішати, і лід танув – рік за роком, сторіччя за сторіччям. Льодовик містив у собі стільки світової води, що його повільне танення зрештою привело до підвищення рівня моря на 120 метрів.

Відступаючи, льодовикові щити залишили по собі на Середньому Заході щільну плахту родючого верхнього ґрунту, який раніше було здерто з території Канади та винесено на південь континенту, – так виникли найбагатші сільськогосподарські землі у світі. Зі зменшенням площ льодовиків стали доступні шляхи через улоговини, якими перші переселенці почали перетинати континент.

Навколо питання, коли і як люди вперше прибули до Північної Америки, досі точаться суперечки. Та одне відомо напевно: предки всіх, хто проживає у Сполучених Штатах, походили з інших континентів. Як сказав 1958 року сенатор Джон Ф. Кеннеді, Америка – це «нація іммігрантів», суспільство мрійників, приваблених міфічним новим світом, що давав надію на новий початок і краще життя у нових необмежених просторах. Географія, можливо, й визначає долю, але без цілеспрямованих, наділених уявою людей географія радше б знищила перших американців, аніж сприяла б їм.

Донедавна археологи та антропологи припускали, що давні народи – відчайдухи з північно-східної Азії, одягнені в шкури та хутро тварин, – переслідуючи велику дичину, перетнули Берінгову протоку, водний шлях завширшки 90 кілометрів, який нині

сполучає Північний Льодовитий та Тихий океани. Однак під час льодовикового періоду Берінгова протока була перешийком – величезним безлісним, відкритим усім вітрам суходолом під назвою Берінгія, що утворював широкий, вабливий міст між східним Сибіром і Аляскою.

За Берінговою протокою найдавнішим місцем зі слідами ранньої людської діяльності є Броукен-Меммот, стоянка у центральній частині Аляски, куди 14 000 років тому прибули перші аборигенні народи Північної Америки, звані палеоіндіанцями (давніми індіанцями). А нещодавно археологи виявили в центральному Техасі докази людської присутності, яким майже 16 000 років.

Протягом сотень років, поки клімат теплішав, а льодовики танули, на Аляску, несучи з собою нечисленний скарб, перебиралися невеликі мисливські загони (зазвичай вони налічували кілька десятків осіб), що згодом розходились усім материком – від Полярного кола до краєчка Південної Америки.

Палеоіндіанці були відважними першопрохідцями, вправними мисливцями та збирачами, які рухалися в пошуках великих трав'янистих ссавців, кроликів, китів, тюленів, риби та дикорослих рослин, ягід, горіхів, коріння і насіння. Вони жили в переносних хатинах з дерев'яним каркасом, вкритих шкурами тварин або соломкою. Подорожуючи на південь до теплішого клімату, люди перетинали прерії та рівнини, зустрічаючи величезних тварин, не схожих на жодних із сучасних: мастодонтів, гігантських лінивців, верблюдів, левів, шаблезубих тигрів, гепардів, гігантських вовків, бобрів і ведмедів.

Однак нещодавні археологічні відкриття в Каліфорнії, Флориді, Орегоні, Пенсильванії, Вірджинії, Чилі, Бразилії та Венесуелі дозволяють припустити, що доісторичні люди могли прибути з різних частин Азії ще 25 000 або навіть 50 000 років тому. Знахідки свідчать, що дехто з них, можливо, навіть перетнув Тихий і Атлантичний океан човнами з полінезійських островів або південно-західної Європи.

Основні запитання

1. Чому в Америці до прибуття європейців існувало так багато різноманітних суспільств?
2. Які основні події в Європі уможливили Епоху великих географічних відкриттів?
3. Як іспанцям вдалося завоювати та колонізувати Америку?
4. Як «Колумбів обмін» між «Старим» і «Новим» світами позначився на обох суспільствах?
5. Як іспанська форма колонізації вплинула на історію Північної Америки?

Та хоч коли люди вперше ступили на землю Північної Америки, цей континент врешті-решт став перепуттям для відчайдухів з усього світу – і всі вони приносили з собою своєрідні життєвий досвід, культуру, технології, релігію та мотивацію, що допомогло сформувати багатокультурне суспільство, знане як Америка.

Давні культури Америки

Археологи назвали найдавніших людей у Північній Америці *кловіськими* народами за назвою міста Кловіс у Нью-Мексико, біля якого виявили стоянку, де близько 13 000 років тому мисливці вбивали кошлатих мамонтів за допомогою списів з особливими кам'яними наконечниками типу «кловіс». Століття за століттям клімат лагіднішав, дні ставали спекотнішими, і багато найбільших ссавців (мамонти, мастодонти та викопні західні верблюди) гинули та вимирали. Тоді мисливці почали полювати на численніших ссавців: оленів, антилоп, лосів, карибу.

З часом давні індіанці пристосувалися до своїх різноманітних середовищ – узбережних лісів,

трав'янистих рівнин, південно-західних пустель, східних лісових масивів (Вудленду). Декотрі з них продовжували полювати на великих тварин, інші ж рибалили та ловили дрібну дичину. Декотрі збирали дикі рослини та трави, жолуді та насіння, інші натомість були землеробами. Більшість займалася всім потроху.

Приблизно за 7000 років до н. е. давні американські суспільства почали перетворюватися на землеробські культури, зберігаючи елементи мисливства і збиральництва. Сільське господарство було надійним джерелом поживної їжі, сприяючи приросту населення та даючи змогу колись кочовим народам осідати, утворюючи села. Корінні народи навчилися вправно вирощувати рослини, які стануть основними харчовими культурами у всій півкулі, найперше **кукурудзу**, боби та гарбузи, а також перець чилі, авокадо.

Суспільства, осердям яких було вирощування кукурудзи, вважали її «подарунком богів», адже ця рослина задовольняла чимало насущних потреб. З неї готували кашу, замочивши заздалегідь зерна у воді з попелом. Качани використовували як паливо, а з листя плели циновки, робили маски та ляльок. Зерна також мололи та, змішавши з бобами, робили багатий на білки сакоташ.

Майя, інки та мешика

Близько 1500 р. до н. е. на території сучасної Мексики з'явилися перші сільськогосподарські поселення. Сільське господарство уможливило розвиток у Мезоамериці (територія теперішніх Мексики та Центральної Америки, на межі Північної та Південної Америки) складних спільнот, що зводили гігантські піраміди, увінчані храмами, палаці та мости. Майя, які панували в Центральній Америці понад 600 років, розвинули багату писемність і витончене мистецтво. Майя звели величні міста, створили ієрархічний уряд, запровадили терасове рільництво, збудували приголомшливі піраміди.

Однак приблизно на 900 рік н. е. культура майя зійшла нанівець. Причина зникнення залишається таємницею, але основним чинником був екологічний. Майя знищили чималу частку лісів, від хисткої екосистеми яких залежали. За словами одного археолога, «занадто багато землеробів вирощувало занадто багато збіжжя на занадто великих обширах землі». Масштабне знеліснення призвело до ерозії ґрунту і катастрофічного зменшення площ родючих земель.

Додатковим негативним чинником стало перенаселення, внаслідок якого виникали громадянські війни. Зрештою майя поступилися тольтекам, войовничому народові, який у X сторіччі завоював більшу частину регіону. Однак до початку XIII століття й тольтеки таємничо зникли після низки по-сух, пожеж і вторгнень.

Інки

Далі на південь широчіла Імперія інків з населенням аж 12 мільйонів людей, що розмовляли принаймні двадцятьма різними мовами. У XV сторіччі розлогі землі інків простягалися на 4000 кілометрів уздовж Анд у західній частині Південної Америки. Інки опанували зрошування, зводили міцні кам'яні споруди, збудували взаємопов'язані мережі доріг з каменю.

Мешика (Ацтеки)

У XII столітті **мешика**, яких європейці пізніше назвали ацтеками («людьми з Ацтлану», місця, яке ті вважали своєю батьківщиною), почали наступати з північного заходу на південь Мексики. Дисципліновані, рішучі та енергійні, вони зрештою взяли під контроль розлогу долину в центральній Мексиці, де 1325 року розпочали будівництво міста Теночтітлан на острові посеред озера Тезкоко, де нині розташувалося Мехіко.

Коли 1519 року в Мексику вдерлися іспанці, перед ними постала величезна **Імперія ацтеків**, поділена на тридцять вісім провінцій, з мережею доріг, що сполучали 371 місто-державу. У дивовижній столиці імперії, місті Теночтітлан, височіли величні кам'яні храми, пролягали широкі бруковані вулиці, процвітали ринки, було зведено близько 70 000 помешкань із висушеної цегли. З розширенням імперії на центральну та південну частини Мексики у ній постали складні громади, що спиралися на ґрунтовну правову систему і складну політичну структуру. Було розроблено нові ефективні методи ведення сільського господарства, зокрема терасне рільництво, сівозмін, системи зрошування полів та інженерні дива. В ацтеків процвітали мистецтва, їхня архітектура вражала. Правителів мешика вважали богоподібними, а на вершині суспільного ладу були аристократи, священники та воїни-герої. В палаці імператора було 100 кімнат і 100 ванних приміщень, його прикрашали численні статуї, сади та зоопарк. Знать мешкала у великих кам'яницях, практикувала багатоженство і не мусила працювати руками.

Піраміда Кукулькана. Храм майя та тольтеків, що розташовується в центрі археологічної пам'ятки Чичен-Іца (півострів Юкатан, Мексика).

Як і більшість сільськогосподарських народів, мешика («народ сонця») були дуже релігійними та поклонялися багатьом богам. Їхні релігійні вірування зосереджувалися на взаємозв'язку між природою та людським життям і на сакральності природних явищ – сонця, місяця, зірок, дощу, гір, річок і тварин. Ацтеки вірили, що боги принесли себе в жертву, щоб створити сонце, місяць, людей і кукурудзу. Тому вважали себе зобов'язаними годувати богів – особливо бога Сонця Віцилопочтілі, Володаря Сонця і Війни, якому вони давали життєву енергію, офіруючи людські серця і кров. Тож мешика, як і більшість мезоамериканців, регулярно приносили тисячі людських жертв – полонених, рабів, жінок і дітей.

Війна для мешика була священним ритуалом, але бої вони проводили своєрідно. Воїни билися дерев'яними мечами, якими можна було поранити, але не вбити – полонені мали бути живими, щоб приносити їх у жертву богам або робити з них рабів. Поступово мешика завоювали чимало сусідніх народів, змушуючи їх платити данину та працювати на благо імперії.

У складних щотижневих ритуалах полонених воїнів або незайманих дівчат розмальовували, давали їм галюциногенні препарати та вели високими сходами на храмову платформу, де священники ножами з обсидіану (блискучого чорного вулканічного скла) вирізали серця живих іще жертв і церемоніально офірували їх богам Сонця, щоб допомогти йому боротися проти темряви ночі. Потім голови жертв виставляли на високій стійці для черепів (цомпантілі) на центральній площі.

Розмах ритуальних убивств вражає. До прикладу, 1487 року на освяченні нового Великого Храму було страчено тисячі полонених. В'язнів вишикува-

Ацтеки складають пожертви богам. Уславлені своєю військовою майстерністю, ацтеки воліли захоплювати ворогів в полон, а потім жертвувати своїм богам.

ли чотирма колонами завдовжки у 3 кілометри. Священники падали з ніг від виснаження, годинами поспіль вириваючи серця жертв.

Постійна потреба у людських жертвах штовхала мешика на беззастанні війни проти інших корінних груп. У пісні мешика оспівано їхній кодекс воїна: «Горде собою місто мешика – Теночтітлан. Тут ніхто не боїться загинути на війні. Це наша слава».

Північноамериканські цивілізації

На початку XVI століття, коли європейці почали досліджувати територію сучасних США, на північ від Мексики існувало чимало корінних племен.

Упродовж століть невеличкі кровно споріднені групи (клани) об'єднувалися, утворюючи більші гурти з сотень людей, які потім розросталися у більші регіональні групи – племена, що розмовляли однією мовою. Мало які з племен мали алфавіт або письмо, але всі вони випрацювали багаті усні традиції, передаючи нащадкам релігійні міфи та соціальні вірування, зокрема щодо священності природи, необхідності жити гуртом і глибокої поваги до старших.

Як і мешика, більшість корінних народів вірили в багатьох «духів». Для сіу верховним духом був Вакан-Танка, Великий Дух, який панував над усіма іншими духами. Навахо вірили у Священний Народ: Небо, Землю, Місяць, Сонце, Громи, Вітри та Мінливу Жінку. У багатьох громадах вірили у привидів, духів мертвих, які захищали в бою.

З огляду на важливість мисливства для багатьох індіанських племен, у них виникла воїнська етика, згідно з якою відвага в бою вважалася найвищою чеснотою. Воєнним танцем у ніч перед битвою духів запрошували долучитися до бою. Проте війни корінних американців здебільшого являли собою невеликі набіги, що мали метою дати змогу окремим воїнам показати їхню мужність, а не захоплювати території чи нищити села. Жертв було небагато. Зазвичай про перемогу свідчило захоплення кількох полонених.

Різноманітність племен

Попри всю подібність, корінні народи Північної Америки розвивалися по-різному в різний час і в різних місцях, часто нічого сінько не знаючи одні про одних. На початку XVI сторіччя на час першого прибуття європейців у самій тільки Північній Америці налічувалося кілька мільйонів населення, що утворювало 240 окремих племен, які розмовляли багатьма різними мовами.

Ці корінні американці мали різні звичаї та релігії, свої самобутні культурні міфи, різноманіття способів господарювання. Декотрі носили одяг, який ткали або робили зі шкур тварин, інші ж лише прикрашали себе кольоровими фарбами, тату й оздобами. Декотрі жили в кам'яних будинках, інші в круглих вігвамах з деревини або «довгих домах» зі зробленим із кори дахом. Ще дехто мешкав у хатинах, вкритих дерном або очеретом, або ж у переносних тілі зі шкур тварин. У деяких культурах зводили кам'яні піраміди з обрядовими площами, в інших

споруджували величезні погребальні або ритуальні кургани з храмами на вершині.

Мало які племена допускали абсолютну владу. Більшістю правили вожді, але «влада вождя», за словами англійського торговця XVIII сторіччя, – це «порожній звук. Вони можуть лише переконувати свій народ силою вдачі та раціональними доводами». Так само британський солдат Генрі Тімберлейк пояснював, що уряд черокі, «якщо це можна так назвати, з огляду на відсутність законів і влади їх втілювати, є сумішшю аристократії та демократії, адже вождів обирають за воєнні заслуги».

Для корінних американців найстрашнішим покаранням було вигнання. Вони володіли землею спільно, а не особібно, і мали чітко визначені соціальні ролі. Чоловіки були мисливцями, воїнами, ватажками. Жінки доглядали дітей, виготовляли одяг, ковдри, прикраси та гончарні вироби, сушили шкури тварин, плели кошики, зводили й облаштовували тіпі, збирали, вирощували та готували їжу. Поки чоловіки були на полюванні або на війні, життям села опікувалися жінки. У деяких індіанських племенах (до прикладу, в черокі та ірокезів) жінки мали політичну владу.

Південний Захід

На посушливому Південному Заході (сучасні Аризона, Нью-Мексико, Невада і Юта), посеред високих столових гір, глибоких каньйонів, розлогих пустель, довгих річок і засніжених вершин мешкали спільноти, що спеціалізувалися на вирощуванні кукурудзи. Елементи тих спільнот збереглися й донині, а їх нащадки (гопі, зуні тощо) досі живуть у багатоповерхових глинобитних (з висушеної на сонці глини) спорудах у селищах поруч зі скелями (іспанці прозвали їх «пуебло»), споруджених їхніми пращурами.

Близько 500 року н. е. гоґокам («зниклі») мігрували з Мексики на північ до південної та центральної Аризони, де побудували сотні кілометрів зрошувальних каналів для поливу культур. Вони також виготовляли декоративні гончарні вироби та прикраси з бірюзи, будували *храмові кургани* (земляні піраміди, які використовували для священних обрядів).

Найпоширенішою та найвідомішою з південно-західних культур пуебло були анасазі («древні»), або кошикарі. На відміну від ацтеків та інків, анасазі не мали жорсткої класової структури. Релігійні провідники та воїни працювали так само, як і решта людей.

Північний Захід

На вузькій узбережній смузі, що тягнеться вздовж залісненого північно-західного узбережжя Тихого океану від північної Каліфорнії до Аляски, де було вдосталь молюсків, лосося, тюленів, китів, оленів і їстівних диких рослин, великої потреби в землеробстві не виникало. Власне, багатьом тихоокеанським народам Північного Заходу, як-от гайда, квакіутль і нутка, достатньо було працювати лише два дні, щоб забезпечити себе їжею на тиждень.

За такої густоти населення народи тихоокеанського узбережжя розробили складні релігійні ритуали та набули навичок витонченої деревообробки. Їхні майстри різьбили величні тотемні стовпи з декоративними фігурами тварин та іншими символами. Вони зводили великі доми з кедрових дощок із ґрунтовою долівкою до 30 метрів завдовжки, де гуртом жили цілі групи сімей. Також тубільцям вдалося створити міцні океанські каное, вирізьблені зі стовбурів червоного кедр, – деякі могли вмістити аж п'ятдесят людей. У соціальному плані індіанці північно-західного узбережжя Тихого океану ділилися на рабів, простолюди і вождів. Війна зазвичай правила за засіб придбати рабів.

Великі рівнини

Багато різних народів жило на Великих рівнинах, у розлозі рівнинного краю з холодними зимами та спекотними літами на захід від річки Міссісіпі та в регіоні Великого басейну, – зокрема арапаґо, чорноногі, чеєни, команчі, кроу, апачі та сіу. Як кочівники-мисливці, вони, кочуючи, вистежували величезні стада бізонів (буффало) серед трав'яного моря, збирали насіння, горіхи, коріння і ягоди.

Руїни Кліфф-Палацу в Національному парку Меса-Верде на південному заході Колорадо в окрузі Монтесума.

Осердям більшості релігій мисливців-збирачів є анімістична ідея, що впольована тварина – це добровільна жертва, яку дають боги (духи). Щоб полювання було успішним, ці кочові народи наперед виконували священні обряди подяки. Помітивши стадо бізонів, мисливці розпалювали багаття, щоб загнати охоплених панікою тварин у провалля, часто вбиваючи набагато більше, ніж могли спожити.

Регіон Міссісіпі

На схід від Великих рівнин, у розлогих лісах від річки Міссісіпі до Атлантичного океану, процвітало декілька «курганобудівних» культур, суспільства яких були здебільшого землеробськими. З 700 року до н. е. до 200 р. н. е. вздовж річок у долині Огайо розвивалися громади аденських, а пізніше гоупвельських народів. «Аденсько-гоупвельські» культури зосереджувалися на землеробстві, вирощуванні кукурудзи, гарбузів, бобів, соняшника, а також тютюну для куріння. Мешканці залишили після себе величезні земляні споруди та майстерно зроблені **погребальні кургани**, схожі на великих змій, птахів та інших тварин, – деякі з них сягали мало не пів кілометра завдовжки.

Як і аденські, гоупвельські народи налагодили широку торговельну мережу з іншими племенами від Мексиканської затоки до Канади, обмінюючись витонченими різьбленими та металевими виробами, перлами, мушлями, мідними оздобами, ведмежими кігтями та прикрасами. Однак до VI сторіччя гоупвельська культура зникла, поступившись місцем новому етапу розвитку корінних народів на схід від річки Міссісіпі – міссісіпській культурі, час роз-

квіту якої припадає на період від 800 р. н. е. до прибуття європейців.

Міссісіпці були землеробами та зводили великі аграрні міста, з площами та храмами у центрі. Вони створили розгалужену торговельну мережу, яка сягала Скелястих гір. Завдяки багатим щорічним врожаєм кукурудзи на родючих заплавах річок чисельність населення в регіональних центрах стрімко зростала.

Кагокія

Найбільшим із цих розвинених регіональних центрів, знаних як *вождівства*, була **Кагокія** (600–1300 рр. н. е.) на південному заході нинішнього штату Іллінойс, усього за кілька кілометрів по той бік річки Міссісіпі від теперішнього Сент-Луїса (штат Міссурі). Там кагокійці побудували ретельно сплановане землеробське поселення з монументальними громадськими будівлями, просторими церемоніальними площами та понад 80 земляними пірамідами з плоскими маківками, на яких вони зводили храми під солом'яним дахом. Найбільший з них, Монаший курган, сягав десяти поверхів заввишки, простягався на 14 акрів, а на його спорудження пішло 22 мільйони кубічних футів землі.

В час свого найбільшого розквіту Кагокія займала територію 3200 акрів, де мешкало 15 000 осіб, а отже, була найбільшим містом на північ від Мексики. Однак близько 1300 року Кагокія зникла, а її мешканці розійшлися по всіх усядах. Що саме призвело до цього занепаду, залишається загадкою, але найімовірнішою причиною є зміни навколишнього середовища. Надмірне вирубування дерев могло призвести до екологічних змін, які прирекли громаду на лихо, коли стався потужний землетрус. Через знеліснення відбулася масштабна повінь, що спричинилася до ерозії верхнього шару ґрунту, тож людям довелося шукати кращих земель. Однак коли Кагокія зникла, її колишні мешканці перенесли свої культурні традиції та розвинений спосіб життя в інші регіони Середнього Заходу і на території, що нині становлять американський Південь.

Народи Східного Вудленду

Після занепаду Кагокії панівними на узбережжі Атлантичного океану від Мену до Флориди та уздовж